

Теоретичні та прикладні аспекти формування екологічної культури школярів у процесі фізичного виховання

Олена Андрєєва
Інна Головач
Інна Хрипко

Національний університет фізичного виховання і спорту
України, Київ, Україна

Мета: науково обґрунтувати і розробити програму занять з використанням засобів екологічного туризму для учнів молодшого шкільного віку, спрямовану на формування екологічної культури школярів.

Матеріал і методи: педагогічний експеримент був проведений у вигляді констатувального (191 школяр: 96 хлопчиків, 95 дівчаток) і формувального (50 школярів). Рівень екологічної культури школярів оцінювали за методикою О. В. Асафовой. Оцінка рівня фізичного здоров'я проводилася за методикою Г. Л. Апанасенка.

Результати: теоретично обґрунтовано і розроблено модель екологічної культури школярів молодшого шкільного віку, яка включає такі компоненти: аксіологічний, мотиваційний, діяльнісний, когнітивний, та визначено основні критерії та рівні її сформованості у школярів. Виявлено загалом низький рівень екологічної культури учнів. Встановлено, що дієвими формами екологічного туризму є екологічний урок, екологічна стежка, екологічна гра, екологічний похід вихідного дня, екологічна екскурсія, екологічний табір. Зазначені засоби використані при побудові програми фізкультурно-оздоровчих занять.

Висновки: зафіксовано позитивний вплив розробленої програми занять екологічним туризмом на показники фізичного стану, формування екологічної культури, організацію корисного дозвілля та активного відпочинку дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: програма, екологічний туризм, екологічна культура, школярі, фізичне виховання.

Вступ

У сучасних умовах одним із стратегічних завдань системи освіти стає формування особистості з високим рівнем екологічної культури. Одним з найбільш важливих періодів для формування основ екологічної культури особистості, на думку багатьох авторів, є молодший шкільний вік. Робота з формування екологічної культури молодших школярів має величезне значення для становлення та подальшого розвитку загальної культури особистості учня. Теоретичний аналіз даних фахової літератури та передового світового досвіду з проблеми дослідження дозволив встановити, що у процесі фізичного виховання дітей шкільного віку дослідниками [1; 2; 6; 11; 13; 14] пропонується використовувати широке коло різних засобів рухової активності, спрямованість яких визначається необхідністю вирішення загальних та спеціальних завдань. Незважаючи на те, що вчені інтенсивно займаються багатофакторними дослідженнями екологічної культури, вирішенню завдань екологічної освіти школярів у процесі фізичного виховання приділено недостатньо уваги [8].

Стан екологічної грамотності школярів характеризується значними прогалинами в навчанні. Аналіз шкільної практики засвідчує, що сучасна система освіти не забезпечує системного впливу на особистість учня з метою подолання надмірного прагматизму стосовно довкілля. Початкова школа потребує ефективних технологій, спрямованих на гармонізацію стосунків у системі «учні – довкілля», результатом якої має стати формування у дітей дбайливого ставлення до природи [7; 8; 13].

Наявні проблеми в загальноосвітній школі, недолік інфраструктури про стан навколишнього середовища, застаріла матеріальна база ведуть до формування неадекватного

світогляду школярів. Така ситуація спричиняє відсутність підґрунтя для формування мотивації до дбайливого ставлення не тільки до навколишньої природи, але й прояву байдужої поведінки до свого власного здоров'я [12]. Тому використання засобів екологічного туризму, які мають універсальний, міждисциплінарний характер, надасть можливість підвищити не тільки рівень екологічної культури молодших школярів, а й сприятиме покращенню показників фізичного стану. На необхідність активізації діяльності у цьому напрямку націлюють також відомі зарубіжні спеціалісти [10; 14]. Також необхідно зазначити, що недостатньо дослідженими залишаються способи поєднання рухової активності, фізичних вправ і навантажень різної спрямованості у фізичній рекреації засобами екологічного туризму, принципи складання позакласних програм з фізичного виховання школярів засобами екологічного туризму. Необхідність обґрунтування теоретичних підходів до розробки програми з використанням засобів екологічного туризму у позакласній роботі з фізичного виховання школярів молодшого шкільного віку, спрямованої на формування екологічної культури учнів та підвищення показників їх фізичного стану, зумовили вибір теми дослідження.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно з планом наукової роботи НУФВСУ на 2016–2020 рр. згідно з темою кафедри здоров'я, фітнесу та рекреації «Теоретико-методологічні засади оздоровчо-рекреаційної рухової активності різних груп населення» (номер держреєстрації 0116U001630).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і розробити програму занять з використанням засобів екологічного туризму для учнів молодшого шкільного віку, спря-

мовану на формування екологічної культури школярів.

Матеріал і методи дослідження

Для вирішення поставлених у роботі завдань були використані загальноприйняті наукові методи дослідження. Теоретичний аналіз та узагальнення спеціальної науково-методичної літератури проводили з метою детального вивчення особливостей організації фізичного виховання школярів, підходів до формування їх екологічної культури. Педагогічний експеримент був проведений у вигляді констатувального (191 школяр: 96 хлопчиків, 95 дівчаток) і формувального (50 школярів). Тривалість формувального експерименту склала один навчальний рік. До участі у педагогічному експерименті були залучені школярі, які виявили бажання (враховуючи, що у дослідженнях брали участь діти молодшого шкільного віку, згоду було отримано від батьків школярів).

Оцінку рівня фізичного здоров'я проводили за методикою Г. Л. Апанасенка [3]. Для діагностики екологічних установок особистості було проведено опитування школярів молодших класів за вербальною асоціативною методикою «ЕЗОК» [10]. Опитувальник «Натурофіл» [10] використовували для діагностики рівня розвитку інтенсивності суб'єктивного ставлення до природи. Діагностика відношення до природи оцінювалася за допомогою опитувальника «Мое ставлення до природи» [10]. Вивчення мотивів участі школярів у діяльності здійснювалося за допомогою методики Л. В. Байбородової [5]. Рівень екологічної культури молодших школярів оцінювали за методикою О. В. Асафовой [4] у модифікації І. І. Головач. Отримані результати обробляли за допомогою методів математичної статистики [9]. Метод експертної оцінки застосовували у вигляді опитування групи експертів про необхідність та доцільність впровадження у діяльність загальноосвітніх навчальних закладів технології формування екологічної культури школярів. У якості експертів було залучено вчителів-методистів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва (12 осіб). Ступінь погодженості думок опитуваних експертів перевірялася за допомогою обчислення коефіцієнта конкордації.

Результати дослідження та їх обговорення

Аналіз даних оцінки шкільної мотивації свідчить, що відмінний (перший) рівень шкільної мотивації мають тільки 12% респондентів. Добрий (другий) рівень має 14% досліджуваних учнів. 36% школярів сприймає школу позитивно (третій рівень), але школа таких дітей приваблює в основному як об'єкт позанавчальної діяльності. У третині дітей (28%) низький (четвертий) рівень шкільної мотивації, а в 10% учнів (п'ятий рівень) взагалі досліджується шкільна дезадаптація. Результати аналізу фізичного стану школярів молодшого шкільного віку свідчать про зниження окремих показників з віком. Так, за показниками фізичного здоров'я спостерігається зменшення кількості дітей з середнім рівнем фізичного здоров'я з другого по четвертий клас, аналогічну картину спостерігаємо і за показниками, що характеризують фізичну працездатність. Відмічається також зменшення обсягу рухової активності в учнів четвертого класу (як хлопчиків, так і дівчат). Мають тенденцію до погіршення показники адаптаційно-резервних можливостей організму (зрив адаптації спостерігався у 44,12% дівчаток та 33,33% хлопчиків четвертого класу порівняно

зі у школярами другого класу – 25,93% дівчаток та 27,59% хлопчиків), зростає кількість днів, пропущених через хворобу (у другому класі – 5,1, третьому – 9,8, у четвертому класі – 16,1 днів на одного школяра). Отримані результати свідчать про погіршення також показників фізичного розвитку (збільшилася кількість дітей, які мають дисгармонічний розвиток – у другому класі гармонійний фізичний розвиток мають 60,34% учнів, у третьому – 50,81%, а у 4 класах відсоток дітей, які мають гармонічний фізичний розвиток зменшується до 38,8%).

За результатами дослідження встановлено, що домінуючий тип установок молодших школярів щодо природи – естетичний (дівчатка – 43,8%, хлопчики – 30,4%), коли природа сприймається як об'єкт краси, тобто екологічні установки формуються через перцептивно-емоційні канали. Наступна за рейтингом когнітивна установка, коли природа сприймається як об'єкт вивчення та об'єкт охорони. Ця установка домінує у 29,5% хлопчиків. Етична установка домінує у 25,8% хлопчиків. Лише незначна частина школярів молодших класів мають прагматичну установку, тобто ставляться до природи як до об'єкту користі: дівчатка – 18,8%, хлопчики – 14,3%.

Результати анкетування та дані констатувального експерименту свідчать про потенційні можливості молодших школярів щодо формування екологічно доцільної поведінки. Учні певною мірою володіють знаннями про норми та правила поведінки в природі, залежності здоров'я від стану довкілля, проте не всі вважають за необхідне дотримуватися екологічних вимог у повсякденному житті. У шкільній практиці формування зазначеної характеристики відбувається епізодично, без належного методичного забезпечення.

Розроблено модель екологічної культури школярів молодшого шкільного віку, яка включає такі компоненти: аксіологічний (система ціннісного ставлення до природних об'єктів, морально-вольові якості, відношення до здоров'я як цінності), мотиваційний (наявність мотивів екологічно доцільної поведінки, емоційний фон екологічної діяльності, інтерес до занять екологічним туризмом), діяльнісний (адекватність екологічної поведінки, рівень рухової активності) та когнітивний (глибина та системність екологічних знань, здатність до переносу екологічних знань у ситуації екологічної діяльності), та визначено основні критерії та рівні (дуже низький, низький, нижче за середній, середній, вище середнього, високий, дуже високий) її сформованості у молодших школярів.

Узгодженість думок експертів (коефіцієнт конкордації $W=0,81$ ($p<0,05$)), свідчить про доцільність впровадження в процес позакласної роботи з фізичного виховання молодших школярів засобів екологічного туризму. Найбільш дієвими формами екологічного туризму для дітей молодшого шкільного віку експерти визначили такі: екологічний урок – 19 балів, екологічна стежка (25 балів), екологічна гра (30 балів), екологічний похід вихідного дня (43 балів), екологічна екскурсія (45 балів), екологічний табір (62 бали). Отримані дані свідчать про необхідність включення в процес екологічної освіти молодших школярів еколого-розвиваючих ситуацій, різноманітних прийомів і форм роботи з дітьми з організації живого спілкування із природою, розвитку сприйняття природних істот, розкриття цінностей природи шляхом організації систематичних спостережень, що дозволяють усвідомити унікальність природного світу, виховання відносин до світу природи з урахуванням структури й механізмів розвитку екологіч-

ної свідомості. На основі аналізу фахової літератури та отриманих результатів дослідження визначено та охарактеризовано сукупність організаційно-педагогічних умов підвищення рівня екологічної освіченості дітей молодшого шкільного віку (комплексний підхід до використання виховних можливостей циклів навчальних дисциплін та резервів позанавчальних видів роботи; раціональне поєднання традиційних та інноваційних форм і методів накопичення досвіду екологічно-етичної поведінки; відповідне дидактико-методичне та кадрове забезпечення тощо).

В основу розробки програми занять з використанням засобів екологічного туризму включено знання про вихідний рівень показників фізичного стану, екологічної освіченості, мотивації дітей молодшого шкільного віку. Основною метою запропонованої програми є сприяння розвитку гармонійної особистості, сприяння адаптації школярів до інтенсифікації навчально-виховного процесу, організація дозвілля та активного відпочинку, виховання екологічної культури школярів. Програма складається з теоретичного та практичного матеріалу, розрахована на 216 годин, спрямована на набуття первинних знань та вмінь пішохідного туризму, краєзнавства, спортивного орієнтування, зорієнтована на дитину, враховує її інтереси, спрямовується на гармонійне всебічне виховання творчої особистості. Програмою передбачено такі напрями діяльності – освітня, екологічна, дослідницька, практична, культурно-розважальна, рекреаційно-оздоровча, інформаційна.

Зміст програми позашкільних занять для дітей молодшого шкільного віку контрольної групи не містить окремо виділеної екологічної діяльності. Відповідно менша кількість практичних занять екологічної направленості та інформаційної діяльності. Молодші школярі контрольної групи мають більше тематичних занять спеціальної фізичної та туристської підготовки. Програма позашкільних занять туристсько-краєзнавчого профілю розрахована на 216 годин у рік (6 годин на тиждень).

Результати проведеного педагогічного експерименту довели ефективність занять екологічним туризмом з огляду позитивного впливу на показники фізичного стану, формування екологічної культури, організацію корисного дозвілля та активного відпочинку дітей молодшого шкільного віку. Відбулося достовірне покращення показників функціонального стану, фізичної підготовленості, рівня екологічних знань. Так, спостерігалось покращення результатів у пробі Руф'є з 7,5 ум. од до 6,4 ум. од ($p < 0,05$), адаптаційно-резервні можливості організму (АРМ) збільшилися на 2,19%, покращилися показники силового, швидкісного та швидкісно-силового індексів, показники самопочуття, підвищення активності і настрою у дітей молодшого шкільного віку експериментальної групи після експерименту. У контрольній групі ми також спостерігаємо тенденцію до покращення показників фізичного стану після експерименту, але зміни показників не мають достовірних відмінностей ($p > 0,05$). За показниками захворюваності дітей молодшого шкільного віку експериментальної групи знизилася кількість пропусків занять і випадків гострих респіраторних захворювань упродовж навчального року, проте загальна структура захворюваності досліджуваних після експерименту не змінилася. У учнів контрольної групи також виявлено тенденцію до покращення у зниженні кількості днів, пропущених через хворобу. Достовірні зміни відбулися у показниках, що характеризують екологічну освіченість школярів експериментальної групи. Так, це суттєво вплинуло на рівень екологічної

культури досліджуваного контингенту експериментальної групи: визначено, що більше 40% учнів мають глибокі знання і володіють вміннями застосовувати ці знання на практиці в різноманітних ситуаціях, що характеризує дуже високий рівень розвитку екологічної культури, 45% учням притаманні володіння основами екологічних знань і вмінь та здатність дати їм певну інтерпретацію (високий рівень); 12% мали вище за середній рівень екологічної культури, 3% мали середній рівень, який характеризується наявністю елементарних екологічних знань, які учень не завжди вміє правильно застосовувати. Низького і дуже низького рівня у представників експериментальної групи не було виявлено, на противагу учням контрольної групи, 18% яких володіють вкрай обмеженим обсягом екологічних знань і слабкими уміннями та бажанням самостійного застосування їх на практиці.

Отже, можна констатувати, що програма занять з використанням засобів екологічного туризму довела свою ефективність завдяки покращенню показників фізичного стану та фізичної підготовленості, зниженню рівня гострої захворюваності, підвищення рівня екологічної культури.

За результатами дослідження започатковано структуру та розроблено зміст «шкільного екологічного моніторингу» в процесі позакласних занять з фізичного виховання, що містить діагностику екологічної освіченості дітей молодшого шкільного віку, рівень адаптаційно-резервних можливостей, рухової активності та фізичного здоров'я школярів молодшого шкільного віку.

Структура моніторингу включає (табл.):

– оцінку вихідного рівня показників фізичного стану (визначення показників захворюваності, фізичного розвитку, фізичної підготовленості, фізичної працездатності, рівня рухової активності, фізичного здоров'я, адаптаційно-резервних можливостей);

– порівняння отриманих даних з нормативними показниками;

– діагностику екологічної освіченості дітей молодшого шкільного віку;

– визначення ціннісних орієнтацій до регулярних занять фізичними вправами, відношення до природи;

– оцінку рівня екологічної культури.

Результати екологічного моніторингу можуть бути використані при розробці програми занять з використанням засобів екологічного туризму та слугувати критеріями ефективності програми.

Висновки

На основі аналізу фахової наукової літератури виявлено, що практично не вирішені питання використання в процесі формування екологічної культури школярів потенціалу фізичного виховання. Воно має значні можливості в галузі формування екологічної свідомості та поведінки школярів, в першу чергу, по відношенню до свого власного організму як об'єкту екологічної турботи. Ускладнення навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах потребує активного впровадження в повсякденне життя школярів засобів фізичного виховання для відновлення фізичних та духовних сил. Основними формами екологічного туризму є прогулянки, екологічні стежки, екскурсії, подорожі та походи, естафети, змагання, зльоти, експедиції. Здійснення еколого-туристської діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах являє собою педагогічний процес цілеспрямованої система-

Зміст етапів шкільного екологічного моніторингу

Етапи	Показники	Методики
Оцінка визначення показників захворюваності	клас хвороби; кількість захворювань за навчальний рік; тривалість кожного захворювання	викопіювання з медичних карток, журналу відвідування та медичних довідок. Клас хвороби визначали згідно МКХ-10, ICD-10.
Визначення рівня фізичної працездатності	індекс Руф'є	проба Руф'є
Оцінка адаптаційно-резервних можливостей дітей молодшого шкільного віку	індекси Рорера, Робінсона і Кердо.	Скринінгова оцінка АРМ (Н. Полька, 2014)
Оцінка вихідного рівня показників фізичного стану:		
Оцінка фізичного розвитку	довжина тіла, маса тіла, обхват грудної клітки	Антропометричні методи
Оцінка функціонального стану дихальної системи	ЖЄЛ (мл)	За допомогою портативного спірометра за загальноприйнятою методикою
Оцінка функціонального стану серцево-судинної системи організму	ЧСС _{сп} , АТ _{сист} , АТ _{діаст}	Пальпаторним методом, за методикою Короткова (тонометр «Omron-M1»)
Оцінка фізичного здоров'я	Індекс фізичного здоров'я	Експрес-оцінка рівня соматичного здоров'я Г. Л. Апанасенка
Оцінка рівня рухової активності	Індекс рухової активності	Фремінгемська методика
Оцінка рівня шкільної мотивації	Рівень шкільної мотивації	Методика Н. Лусканової «Оцінки рівня шкільної мотивації»
Діагностика екологічної освіченості	Інтенсивність суб'єктивного ставлення до природи	Методика «Діагностика екологічної освіченості «Натурофіл»
Визначення ціннісних орієнтацій	Мотиви участі школярів у екологічній діяльності	Аналіз екологічних установок «ЕЗОК» Методика Л. В. Байбородової «Мотиви участі школярів у діяльності»
Оцінка відношення до природи	Ставлення до природи	Опитувальник «Моє ставлення до природи», Методика О. Козіна та О. Степанян «Ставлення школярів до навколишньої природи»
Оцінка рівня екологічної культури	Визначення екологічної освіченості, екологічної свідомості та екологічної діяльності	Методика оцінки рівня екологічної культури

тичної дії на школярів фізичними вправами та чинниками природного середовища з метою екологічної освіти, фізичної рекреації, зміцнення здоров'я та розвитку фізичних якостей. Проблематичним є вивчення та визначення необхідного організаційного та ресурсного забезпечення занять з різних видів екологічного туризму в умовах загальноосвітніх шкіл. Не повністю використовуються потенціал туристсько-краєзнавчої роботи для встановлення міжпредметних зв'язків у процесі навчання школярів. При розробці програми нами використовувалися традиційні та інноваційні форми організації занять. З огляду на рекомендації експертів щодо доцільності використання

форм організації занять екологічним туризмом для дітей молодшого шкільного віку, оцінку передового світового та вітчизняного досвіду, власний досвід проведення занять нами рекомендовано такі форми: екологічні стежки, екологічні ігри; екологічні вікторини. Ефективність розробленої програми занять з використанням засобів екологічного туризму доведено у педагогічному експерименті, про що свідчать отримані результати.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку полягають у розробці науково обґрунтованої системи занять з використанням засобів екологічного туризму для школярів різних вікових груп.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що немає конфлікту інтересів, який може сприйматися таким, що може нанести шкоду неупередженості статті.

Джерела фінансування. Ця стаття не отримала фінансової підтримки від державної, громадської або комерційної організації.

Список використаної літератури

1. Андреева, О.В., Саїнчук, О.М. (2014), "Підходи до оцінки рівня здоров'я та адаптаційних можливостей школярів молодших класів", *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 2, С. 3-8.
2. Андреева, О.В., Гакман, А.В. (2011), "Технологія розробки рекреаційно-оздоровчих програм в літньому оздоровчому таборі", *Слобожанський науковий вісник*, № 4(27), С. 216-220.
3. Апанасенко, Г.Л., Бушуєв, Ю.В., Волгіна, Л.М., Морозов, М.В. (2000), "Інформативність різних методів оцінки рівня здоров'я дітей і підлітків", *Стратегія формування здорового способу життя. Матеріали конф.*, Київ, С. 152-155.
4. Асафова, Е.В. (2009), "Аксиологический подход к развитию экологической культуры студентов высших учебных заведений", *Вестник Казанского технологического ун-та*, Вып. 3, С. 139-144.
5. Байбородова, Л.В. (2017), "Методика изучения мотивов участия школьников в деятельности", режим доступа: <http://mydocs.ru/1-59347.html> (доступний на 30 вересня 2017 року)

6. Білецька, В.В., Вржесневська, Г.І., Петренко, Є.М. (2015), "Екологічний туризм у системі фізичного виховання учнівської молоді", *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, Серія 15, Вип. 12, С. 5-7.
7. Бутенко, Г.А. (2015), "Средства оздоровительного туризма и ориентирования как основа рекреационно-оздоровительной технологии для детей младшего школьного возраста", *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*, Вип. 129, Т. 3, С. 36-41.
8. Гриньова, Т.І. (2014), *Вплив оздоровчих занять різними видами спортивного туризму на формування фізичного стану дітей 10–13 років: автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту*, Харків, 20 с.
9. Денисова, Л.В., Хмельницькая, И.В., Харченко, Л.А. (2008), *Измерения и методы математической статистики в физическом воспитании и спорте*, Олимпийская литература, Киев.
10. Дерябо, С.Д., Ясвин, В.А. (1996), *Экологическая психология и педагогика*, Феникс, Ростов на Дону.
11. Москаленко, Н. (2015), "Науково-теоретичні основи інноваційних технологій у фізичному вихованні", *Спортивний вісник Придніпров'я*, № 2, С. 124-128.
12. Няньковський, С.Л., Яцула, М.С., Чикайло, М.І., Пасечнюк, І.В. (2012), "Стан здоров'я школярів в Україні", *Здоров'я ребенка*, № 5(40), С. 55-59.
13. Чернявський, М., Андреева, О. (2007), "Рекреаційно-оздоровчі технології у процесі фізичного виховання молодших школярів", *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, № 3, С. 30-33.
14. Andrieieva, O., Galan, Y., Hakman, A. & Holovach, I. (2017), "Application of ecological tourism in physical education of primary school age children", *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 17, Supplement issue 1, Art 2, pp. 7-15, doi: 10.7752/jpes.2017.s1002.
15. Harrison, G. & Erpelding, M. (2012), *Outdoor Program Administration: Principles and Practices*, Human Kinetics, ISBN-13:9781450423380.

Стаття надійшла до редакції: 02.09.2017 р.
Опубліковано: 31.10.2017 р.

Аннотация. Елена Андреева, Инна Головач, Инна Хрипко. Теоретические и прикладные аспекты формирования экологической культуры школьников в процессе физического воспитания. Цель: научно обосновать и разработать программу занятий с использованием средств экологического туризма для учащихся младшего школьного возраста, направленную на формирование экологической культуры школьников. **Материал и методы:** педагогический эксперимент был проведен в виде констатирующего (191 школьник: 96 мальчиков, 95 девочек) и формирующего (50 школьников). Уровень экологической культуры школьников оценивали по методике А. В. Асафа. Оценка уровня физического здоровья проводилась по методике Г. Л. Апанасенко. **Результаты:** теоретически обоснована и разработана модель экологической культуры школьников младшего школьного возраста, которая включает такие компоненты: аксиологический, мотивационный, деятельностный, когнитивный, и определены основные критерии и уровни ее сформированности у школьников. Выявлено в целом низкий уровень экологической культуры учащихся. Установлено, что действенными формами экологического туризма является экологический урок, экологическая тропа, экологическая игра, экологический поход выходного дня, экологическая экскурсия, экологический лагерь. Указанные средства использованы при построении программы физкультурно-оздоровительных занятий. **Выводы:** зафиксировано положительное влияние разработанной программы занятий экологическим туризмом на показатели физического состояния, формирование экологической культуры, организацию полезного досуга и активного отдыха детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: программа, экологический туризм, экологическая культура, школьники, физическое воспитание.

Abstract. Olena Andrieieva, Inna Holovach & Inna Khrypko. Theoretical and applied aspects of the formation of ecological culture of schoolchildren in the process of physical education. Purpose: scientifically substantiate and develop a program of classes using ecological tourism for primary school age children, aimed at the formation of ecological culture of schoolchildren. **Material & Methods:** pedagogical experiment was carried out in the form of ascertaining (191 schoolchildren: 96 boys, 95 girls) and formative (50 schoolchildren). The level of ecological culture of schoolchildren was assessed by the method of A. V. Asafova. The assessment of the level of physical health was carried out according to the method of G. L. Apanasenko. **Results:** model of ecological culture of schoolchildren of primary school age is theoretically grounded and developed, which includes the following components: axiological, motivational, activity, cognitive, and the basic criteria and levels of its formation in schoolchildren. The low level of ecological culture of schoolchildren is revealed. It is established that effective forms of ecological tourism are the ecological lesson, the ecological path, the ecological game, the ecological trip of the day off, the ecological excursion, the ecological camp. These funds were used to build a program of physical preparedness. **Conclusion:** positive influence of the developed program of ecological tourism on the indicators of physical condition, formation of ecological culture, organization of useful leisure and active recreation of children of primary school age.

Keywords: program, ecological tourism, ecological culture, schoolchildren, physical education.

References

1. Andrieieva, O.V. & Sainchuk, O.M. (2014), "Approaches to the assessment of the level of health and adaptation opportunities of junior schoolchildren", *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 2, pp. 3-8. (in Ukr.)
2. Andrieieva, O.V. & Hakman, A.V. (2011), "Technology of development of recreation and health programs in the summer health camp", *Slobozans'kij naukovy-sportivnij visnik*, No. 4(27), pp. 216-220. (in Ukr.)
3. Apanasenko, H.L., Bushuiev, Iu.V., Volhina, L.M. & Morozov, M.V. (2000), "Informativeness of various methods for assessing the health of children and adolescents", *Stratehiia formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia. Materialy konf.* [Strategy for the formation of a healthy lifestyle. Conference materials], Kyiv, pp. 152-155. (in Ukr.)
4. Asafova, Ye.V. (2009), "The axiological approach to the development of ecological culture of students of higher educational institutions", *Vestnik Kazanskogo tekhnologicheskogo un-ta*, Vip. 3, pp. 139-144. (in Russ.)
5. Bayborodova, L.V. (2017), "Methodology for studying the motives of student participation in activities", available at: <http://mydocx.ru/1-59347.html> (accessed 30 September 2017) (in Russ.)
6. Biletska, V.V., Vrzhesnevskaya, H.I. & Petrenko, Ie.M. (2015), "Ecological Tourism in the System of Physical Education of Student Youth", *Naukovy chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova*, Seriya 15, Vyp. 12, pp. 5-7. (in Ukr.)
7. Butenko, G.A. (2015), "Means of health tourism and orientation as the basis of recreational and health-improving technology for children of primary school age", *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*, Vyp. 129, Vol. 3, pp. 36-41. (in Russ.)
8. Hrynova, T.I. (2014), *Vplyv ozdorovchych zaniat riznymi vydamy sportyvnoho turizmu na formuvannia fizychnoho stanu ditei 10–13 rokiv: avtoref. dys. kand. nauk z fiz. vykhovannia i sportu* [Effect of health-improving exercises on various types of sports tourism on the formation of the physical condition of children 10–13 years: PhD thesis abstract], Kharkiv, 20 p. (in Ukr.)
9. Denisova, L.V., Khmelniatskaya, I.V. & Kharchenko, L.A. (2008), *Izmereniya i metody matematicheskoy statistiki v fizicheskom vospitanii*

i sporte [Measurements and methods of mathematical statistics in physical education and sport], Olimpiyskaia literatura, Kyev. (in Russ.)

10. Deryabo, S.D. & Yasvin, V.A. (1996), *Ekologicheskaya psikhologiya i pedagogika* [Ecological psychology and pedagogy], Feniks, Rostov na Donu. (in Russ.)

11. Moskalenko, N. (2015), "Scientific and theoretical foundations of innovative technologies in physical education", *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*, No. 2, pp. 124-128. (in Ukr.)

12. Niankovskiy, S.L., Yatsula, M.S., Chykailo, M.I. & Pasechniuk, I.V. (2012), "School health condition in Ukraine", *Zdorove rebenka*, No. 5(40), pp. 55-59. (in Ukr.)

13. Cherniavskiy, M. & Andriieva, O. (2007), "Recreational and recreational technologies in the process of physical education of junior pupils", *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, No. 3, pp. 30-33. (in Ukr.)

14. Andriieva, O., Galan, Y., Hakman, A. & Holovach, I. (2017), "Application of ecological tourism in physical education of primary school age children", *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 17, Supplement issue 1, Art 2, pp. 7-15, doi: 10.7752/jpes.2017.s1002.

15. Harrison, G. & Erpelding, M. (2012), *Outdoor Program Administration: Principles and Practices*, Human Kinetics, ISBN-13:9781450423380.

Received: 02.09.2017.

Published: 31.10.2017.

Відомості про авторів / Information about the Authors

Андреева Олена Валеріївна: д. фіз. вих., професор; Національний університет фізичного виховання і спорту України: вул. Фізкультури, 1, Київ, 03150, Україна.

Андреева Елена Валерьевна: д. физ. восп., профессор; Национальный университет физического воспитания и спорта Украины: ул. Физкультуры, 1, Киев, 03150, Украина.

Olena Andriieva: Doctor of Science (Physical Education and Sport), Professor; National University of Physical Education and Sports of Ukraine: Fizkultury st., 1, Kyiv, 03150, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-2893-1224

E-mail: olena.andreeva@gmail.com

Головач Інна Іванівна: к. фіз. вих.; Національний університет фізичного виховання і спорту України: вул. Фізкультури, 1, Київ, 03150, Україна.

Головач Инна Ивановна: к. физ. восп.; Национальный университет физического воспитания и спорта Украины: ул. Физкультуры, 1, Киев, 03150, Украина.

Inna Holovach: PhD (Physical Education and Sport); National University of Physical Education and Sports of Ukraine: Fizkultury st., 1, Kyiv, 03150, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0002-8994-263X

E-mail: innagolovach@rambler.ru

Хрипко Інна Василівна: к. фіз. вих.; Національний університет фізичного виховання і спорту України: вул. Фізкультури, 1, Київ, 03150, Україна.

Хрипко Инна Васильевна: к. физ. восп.; Национальный университет физического воспитания и спорта Украины: ул. Физкультуры, 1, Киев, 03150, Украина.

Inna Khrypko: PhD (Physical Education and Sport); National University of Physical Education and Sports of Ukraine: Fizkultury st., 1, Kyiv, 03150, Ukraine.

ORCID.ORG/0000-0001-9969-5954

E-mail: inna.khrypko@gmail.com